

### *Список використаних джерел*

1. Бровкіна О., Кондратенко К.. Переклад медіатекстів: Поліпарадигмальний підхід до мовленнєвої маніпуляції. Журнал *Studia methodologica* №59 (2025): 343-349.

2. Величко І. Г., Шанаєва-Цимбал Л. О., Шістя А. М. Вплив реклами та засобів масової інформації на американське суспільство (у контексті феномену консюмеризму). Журнал «Молодий вчений», 10 (110) (2022), 7-13.

3. Колісниченко, Т. В. Рекламний дискурс: поняття, ознаки та функції. *Закарпатські філологічні студії* (2020), 93-97.

4. Терещенко Л. Маніпуляція як невід’ємна частина англomовного медіапростору (на основі виступів tedtalks). Тези доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії міжкультурної комунікації» (2021).

*Ольга Панченко,*

головний спеціаліст відділу  
перспективного розвитку Тренінгового  
центру прокурорів України, кандидат  
юридичних наук, старший дослідник

### **ДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА ПІД ЧАС ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ЗАПОДІЯННЯ ПРАЦІВНИКОВІ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ**

Процес доказування факту завдання моральної шкоди та наявності причинно-наслідкового зв’язку є достатньо специфічним, а тому працівнику непросто зібрати доказову базу для підтвердження наявності моральної шкоди та причинно-наслідкового зв’язку між незаконними діями роботодавця та негативними наслідками для нього у вигляді моральної шкоди.

Як свідчить судова практика, аргументація моральної шкоди та формування доказової бази лягає на працівника, який повинен у суді довести усіма наявними та належними доказами заподіяння йому моральної шкоди. Доказами можуть слугувати будь-які дані, які зможуть показати взаємозв’язок між порушенням законних трудових прав та підтвердженням факту страждань і зміни звичного способу життя. Однак, на практиці, відсутність єдиного підходу у визначенні моральної шкоди

ускладнює життя як працівникам, які самостійно подають позови до суду, так і адвокатам, які надають правову допомогу таким особам, а також суддям, що вирішують питання щодо стягнення моральної шкоди [1].

Відповідно до ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України, (далі – ЦПК України) доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків [2].

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань (ст. 102 ЦПК України) [2].

Висновок експерта є важливим як у процесі доказування факту завдання моральної шкоди, так і її розміру. Як правильно зауважує Ц. Колінько [3, с. 32], для встановлення наявності емоційних страждань можливе використання досвіду, накопиченого у психології, зокрема застосовування розроблених і впроваджених в практику комплексних методів психологічного консультування у формі психодіагностики (у тому числі і комп'ютерної) і надання різнобічної психологічної допомоги. Звертання до психологічних методик – це не тільки доцільно, але й розумно. Насправді тільки експерт-психолог може встановити наявність або відсутність ознак заподіяння особі моральної шкоди.

Ми повністю погоджуємося з цією думкою і наголошуємо, що слід у кожній справі, пов'язаній із відшкодуванням моральної шкоди працівнику залучати експерта. По-перше, висновок експерта може бути замовлений потерпілим ще до пред'явлення ним позову, що допоможе в обґрунтуванні суми грошового стягнення за моральну шкоду. По-друге, кожна особа по-різному реагує на несприятливі психологічні фактори, що залежить від її індивідуальних особливостей. На останні впливають вік, стать людини, її життєвий досвід, світоглядна

позиція і т.д. Індивідуальні особливості потерпілого – це обставина, яка підлягає доведенню, та яку суд має встановлювати передбаченими процесуальним законодавством способами і брати до уваги для оцінки дійсної глибини (ступеня) фізичних або моральних страждань і визначення відповідного розміру компенсації. Саме від індивідуальних особливостей залежить «відповідь» потерпілого на неправомірні дії збоку роботодавця: те, що в однієї людини викличе побоювання або страх (за подальшу долю, за матеріальне благополуччя своє і своєї родини, за майбутню кар'єру), в іншій спровокує сильний стрес або психічний розлад, який потребуватиме довготривалого та затратного лікування. І лише фахівець зможе дати правильну оцінку особливостям поведінки підекспертної особи у проблемних ситуаціях та характеристику її емоційного стану за певних обставин.

Окремо зазначимо, що у судах розглядаються, у тому числі, справи про відшкодування моральної шкоди особливої складності, які потребують спеціальних знань у галузі психології та психіатрії, оскільки буває вкрай важко адекватно оцінити ступінь фізичних та моральних страждань потерпілого. У таких випадках використання критерію індивідуальних особливостей потерпілого при визначенні розміру компенсації моральної шкоди буде більш достовірним, якщо у процесі встановлення ступеня страждань застосовувати спеціальні медичні, психологічні, психіатричні та інші знання.

На важливості експертної думки при визначенні розміру компенсації за моральні страждання «наголошує» і судова практика. Так, у постанові Великої палати Верховного Суду від 28 лютого 2018 року по справі № 2-1/07, зокрема, зазначено, що суд першої інстанції призначив відшкодування за моральні страждання у розмірі 2000 грн, оскільки позивач не надав доказів небезпечних умов його примусового утримання, введення невідомих ліків, поганого харчування, антисанітарних умов, а також розрахунку розміру відшкодування моральної шкоди. Не подання такого обрахунку призводить до оцінки судом на власне переконання розміру відшкодування моральної шкоди без врахування експертної думки, а тому для обґрунтованого його визначення потерпілому необхідно замовити в атестованого судового експерта психолога судово-

психологічну експертизу встановлення факту моральних страждань та орієнтовного розміру компенсації [4].

При цьому необхідно пам'ятати, що висновки експертного дослідження спеціалістів-психологів судами не повинні братися до уваги, оскільки таке дослідження проводиться спеціалістом-психологом, а не атестованим судовим експертом в цій галузі. Залучення спеціаліста психолога тягне наслідки не врахування результатів експертного дослідження у суді [5].

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, психологічна експертиза встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки.

Основним завданням психологічної експертизи є визначення у підекспертної особи: 1) індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; 2) мотивовірних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; 3) закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей.

Для встановлення факту заподіяння працівникові моральної шкоди експерт може поставити наступні питання:

Чи є у підекспертної особи зміни в емоційному стані, індивідуально-психологічних проявах, які перешкоджають активному соціальному функціонуванню її як особистості і виникли внаслідок впливу певних обставин (незаконного звільнення, професійного захворювання, виробничої травми тощо)?

Чи є ситуація, що досліджується за справою, психотравмувальною для особи? Якщо так, то чи завдані особі страждання (моральна шкода)?

Чи спричинені особі страждання (моральна шкода) за умов ситуації, що досліджуються у справі? Якщо особі завдані страждання (моральна шкода), який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання (моральну шкоду)? [6].

Зауважимо, що судова психологічна експертиза не акцентує уваги на розв'язанні питання про встановлення розміру грошового еквівалента завданої моральної шкоди.

Експертний висновок у цій частині носить науково-рекомендаційний характер. Висновок експерта є важливим доказом у справі, однак остаточне рішення приймає суд. При цьому останній повинен виходити із принципів розумності й справедливості, а незгода з експертизою повинна бути мотивована відповідним процесуальним чином [7, с. 9–10].

### **Список використаних джерел**

1. Поліщук В. Проблеми відшкодування моральної шкоди працівнику: адвокат Поліщук. *Інформаційне агентство Post* (12/08/2020). URL: <https://advokatpost.com/problems-vidshkoduvannia-moralnoi-shkody-pratsivnyku-advokat-polishchuk/>

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

3. Колінько Ц. Проблеми доведення моральної шкоди за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 8/2020. 2020. с. 30–34. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.05>.

6. Постанова Верховного Суду від 28 лют. 2018 року. Справа № 2-1/07. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [Електронний ресурс]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/72757030>

7. Постанова Верховного Суду від 27 серп. 2020 року. Справа № 752/23814/17-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=91397345&red=1000035d1004a500935da70ec506797757389c&d=5>

8. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Мініюсту від 08 жовт. 1998 року №53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n1556>

9. Шевцов С. О., Тимошенко А. І. Визначення розміру моральної шкоди: правові засади та експертні методики / Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України. Харків, 2011. 52 с.